



Верховний
Суд

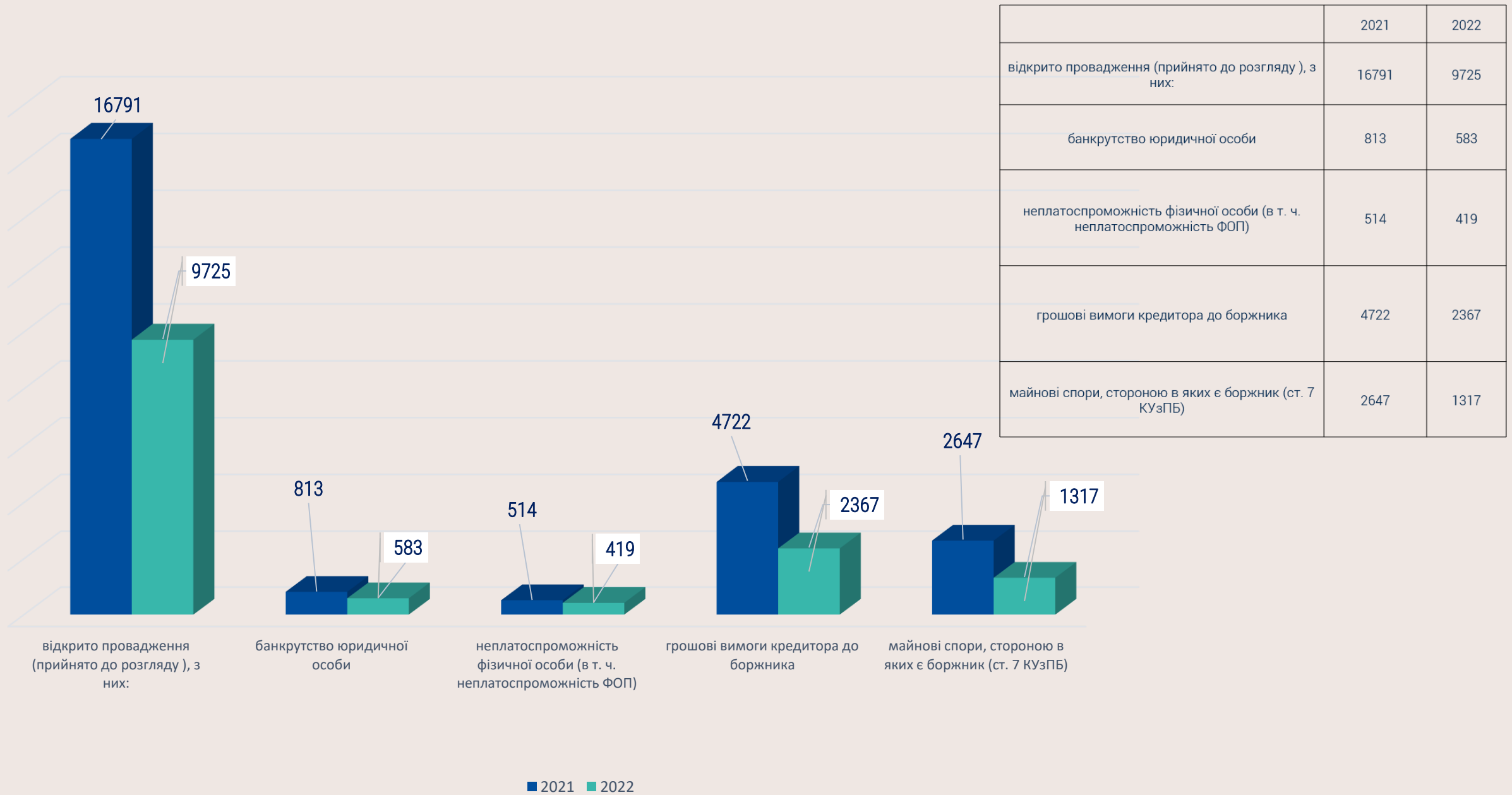
Банкрутство під час війни: практика Верховного Суду

Доповідач: Секретар Судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС ВС

СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ЗА 2022 РІК:

Протягом 2022 року було відкрито **9 725** проваджень у справах про банкрутство, що на **42 %** менше, ніж за аналогічний період 2021 року (16 791 проваджень).

- банкрутство юридичної особи – **583** заяви, що на **28 %** менше, ніж протягом 2021 року (813 заяв);
- неплатоспроможність фізичної особи (в т. ч. неплатоспроможність фізичної особи-підприємця) – **419** заяв, що на **18,5 %** менше, ніж протягом 2021 року (514 заяв);
- грошові вимоги кредитора до боржника – **2 367** заяв, що на **50%** менше, ніж протягом 2021 року (4 722 заяв);
- Інші справи – **6 356** заяв, що становить приблизно **65 %** від загальної кількості проваджень, відкритих у 2022 році.



Кількість суддів, котрі розглядали справи про банкрутство у 2022 році

КГС ВС – 9 суддів;

Апеляційні господарські суди – 65 суддів;

Місцеві господарські суди – 142 судді.

Щодо зміни територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану

Розпорядженнями Голови Верховного Суду від 22.03.2022 «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану (господарські суди Миколаївської, Сумської та Чернігівської областей)» відповідно до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», враховуючи неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану, змінено територіальну підсудність судових справ судів:

- Господарський суд Миколаївської області – Господарський суд Одеської області (розпорядження від 22.03.2022 № 12/0/9-22);
- Господарський суд Сумської області – Господарський суд Черкаської області (розпорядження від 22.03.2022 № 12/0/9-22);
- Господарський суд Херсонської області – Господарський суд Одеської області (розпорядження від 18.03.2022 № 11/0/9-22);
- Господарський суд Чернігівської області – Господарський суд Черкаської області (розпорядження від 08.03.2022 № 2/0/9-22)

Відповідно до розпорядження Голови Верховного Суду від 22.04.2022 № 25/0/9-22 **відновлено територіальну підсудність** судових справ двох господарських судів, у яких є належні умови для здійснення правосуддя: **Господарського суду Сумської області та Господарського суду Чернігівської області.**

Відповідно до розпорядження Голови Верховного Суду від 25.07.2022 № 41 відновлено територіальну підсудність судових справ Господарського суду Миколаївської області, враховуючи наявність належних умов здійснення правосуддя. Суд розпочав роботу з 26.07.2022.

Крім того, розпорядженням від 05.07.2022 № 36/0/9-22 змінено територіальну підсудність судових справ судів Автономної Республіки Крим: **Севастопольський апеляційний господарський суд – Південно-західний апеляційний господарський суд;**
Господарський суд Автономної Республіки Крим та Господарський суд м. Севастополя – Господарський суд Одеської області.

Нормативно-правові акти

Прийняті до 24.02.2022

- Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції»;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підприємств залізничного транспорту, майно яких розташоване на території проведення антитерористичної операції»;
- Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджене Міністерством фінансів України від 02.09.2014 № 879;
- Указ Президента України від 27.08.2014 №691/2014, яким введено в дію рішення Ради національної безпеки та оборони України від 27.08.2014 «Про заходи щодо удосконалення державної військово-технічної політики» та інші.

Прийняті після 24.02.2022

- Закон України «Про правовий режим воєнного стану»;
- Закон України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської Федерації та її резидентів»;
- Постанова КМУ від 3.03.2022 № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією російської Федерації»;
- Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11.05.2022 «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності російської Федерації та її резидентів», введене в дію Указом Президента України від 11.05.2022 №326/2022 та інші.

Проблемні питання, які пов'язані із початком воєнних дій на території України:

- щодо усунення недоліків та дотримання строків в умовах військової агресії російської Федерації проти України;
- щодо продовження строку досудової санації у зв'язку із наявністю бойових дій та введенням воєнного стану;
- щодо оплати послуг ліквідатора за наявності майна та перебування боржника на окупованій території;
- щодо включення до ліквідаційної маси окремих видів майна;
- щодо інвентаризації майна, розташованого на території проведення антитерористичної операції;
- щодо примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської Федерації та її резидентів;
- щодо відповідальності окремих юридичних осіб (АТ «Укрзалізниця», підприємств Укроборонпрому тощо);
- та інші.

З метою забезпечення гарантій доступу до правосуддя у справах про банкрутство в умовах воєнного стану в Україні, наразі перебуває на розгляді законопроект №7442 від 07.06.2022 (прийнято за основу), яким, зокрема, пропонується таке:

- можливість проведення зборів та комітету кредиторів дистанційно в режимі відеоконференції;
- збори кредиторів можуть проводитися шляхом опитування;
- можливість продовження окремих строків у провадженні про банкрутство (неплатоспроможність), наприклад, щодо проведення попереднього засідання суду, дії мораторію на задоволення вимог кредиторів, процедур розпорядження майном боржника/ліквідації та інші;
- можливість зупинення нарахування відсотків на реструктуризовані за планом санації чи планом реструктуризації зобов'язання боржника перед кредиторами;
- щодо не застосування відповідальності, передбаченої частиною шостою статті 34 КУзПБ, за несвоєчасне звернення органів управління до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство та інше.

I. Розгляд справ Верховним Судом в умовах воєнного стану

- Указом Президента України "Про продовження строку дії воєнного стану в Україні" від 14.03.2022 № 133/2022 частково змінено статтю 1 Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 "Про введення воєнного стану в Україні", затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, продовжено строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 26.03.2022 строком на 30 діб, у зв'язку з триваючою широкомасштабною збройною агресією російської Федерації проти України.
- Відповідно до наказу Голови Верховного Суду від 02.03.2022 № 29/0/8-22 "Про встановлення особливого режиму роботи Верховного Суду в умовах воєнного стану" з 02.03.2022 встановлено особливий режим роботи Верховного Суду в умовах воєнного стану та запроваджено організаційні заходи, згідно яких тимчасово зупинено розгляд справ у відкритих судових засіданнях за участю учасників судового процесу до усунення обставин, які в умовах воєнної агресії проти України зумовлюють загрозу життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів, суддів і працівників апарату Верховного Суду; встановлено, що судді Верховного Суду здійснюють свої повноваження дистанційно.
- Наказом Голови Верховного Суду від 29.03.2022 № 33/0/8-22 "Про припинення здійснення суддями Верховного Суду своїх повноважень дистанційно" припинено здійснення суддями Верховного Суду своїх повноважень дистанційно.

II. Питання, що стосуються стадії прийняття процесуальних документів, порушення строків на звернення

Одним з наслідків воєнної агресії є пропущення учасниками судового розгляду справ строків на подання апеляційних/касаційних справ. За результатами розгляду скарги не довів та, окрім посилання на воєнний стан, не навів будь-яких конкретних обставин, які унеможливили звернення ним з апеляційною скаргою у встановлений законом строк чи унеможливили ознайомлення з ухвалою суду першої інстанції у будь-який інший момент з моменту оприлюднення оскаржуваної ухвали до моменту введення на території України воєнного стану (див. постанову Верховного Суду від 27.12.2022 у справі №БЗ/081-12/24).

Надаючи оцінку доводам скажника щодо наявності воєнного стану, Верховний Суд, зазначив, що сама по собі наявність воєнного стану в Україні не є безумовною підставою для поновлення пропущеного процесуального строку за відсутності підтвердження достатніми обставинами та належного обґрунтування причини пропуску даного строку; водночас скажником в обґрунтування заявленого клопотання про поновлення строку на апеляційне оскарження рішення суду першої інстанції, не було надано суду апеляційної інстанції доказів на підтвердження того, що, зокрема, запровадження на території України воєнного стану об'єктивно перешкоджало своєчасному зверненню з апеляційною скаргою до суду (див. постанову від 17.01.2023 у справі №916/1515/21).

Надаючи оцінку доводам скажника Верховний Суд враховує, чи наведені заявником підстави носять суб'єктивний характер та чи є такими, що залежали виключно від свідомого волевиявлення скажника, чи мають об'єктивний характер (ведення бойових дій, окупація, знищення майна, евакуація тощо). У випадках, де причиною пропуску є суб'єктивний фактор, Верховний Суд визнає неповажними підстави для поновлення пропущеного строку та може надати строк на усунення недоліків (див. ухвалу від 30.01.2023 у справі №5023/1704/12).

2.1. Щодо зміни строків виконання плану досудової санації у зв'язку із військовою агресією російської Федерації проти України

Перевіривши оскаржувані судові рішення на відповідність нормам процесуального та матеріального права затверджені зміни до плану досудової санації, Верховний Суд зазначив, що з огляду на положення статей 6, 8 Конституції України, статей 12, 13 ЦК України, статей 7, 19 ГК України, частини десятої статті 5 КУзПБ, боржник не позбавлений права внести у порядку, передбаченому положеннями статті 5 КУзПБ, зміни до вже затвердженого плану санації щодо строку його виконання. При цьому судами попередніх інстанцій встановлено, що причиною внесення змін є початок бойових дій та неможливість виконання плану досудової санації у визначений строк з огляду на погіршення економічної ситуації в країні та введення воєнного стану (див. постанову від 31.01.2023 у справі №922/2071/20).

2.2. Щодо поновлення строку на розгляд грошових вимог до боржника

За результатами розгляду судом заяви з грошовими вимогами до боржника Верховний Суд зазначив, що пропущений конкурсним кредитором визначений частиною першою статті 45 КУзПБ строк на пред'явлення грошових вимог до боржника не може бути поновлений судом незалежно від поважності причин його пропуску наведених заявником.

Суд зазначив про безпідставність доводів скаржників щодо неврахування судами попередніх інстанцій обґрунтування обставин та поважності причин пропуску ними строку на звернення до суду із заявами з вимогами до боржника, оскільки стаття 45 КУзПБ щодо строку звернення конкурсного кредитора до суду з заявою з грошовими вимогами до боржника є спеціальною по відношенню до норм ГПК України, а КУзПБ не передбачено поновлення процесуальних строків, встановлених у цьому Кодексі.

(постанова ВС від 19.01.2023 у справі №902/207/22)

III. Питання, що стосуються майна боржника, перебування боржника на окупованих територіях

Механізм фактичного виконання судових рішень щодо підприємств, які знаходяться на території АР Крим, відсутній, оскільки, починаючи з лютого 2014 року й до поточного часу, відсутні відомості, що відповідні органи державної виконавчої служби переміщені з території АР Крим або їх повноваження делеговані іншим відділам державної виконавчої служби на території України. Даний факт підтверджується відсутністю таких територіальних органів державної виконавчої служби у переліку територіальних органів Департаменту державної виконавчої служби, розміщеному на офіційному сайті Міністерства юстиції України. Вчинення відповідних дій на території АР Крим органами виконавчої служби, створеними на окупованій території, відповідно до ст. 9 Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" не створює правових наслідків.

Згідно статті 9 Закону України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції" протягом терміну дії цього Закону щодо нерухомого майна, розташованого на території проведення антитерористичної операції, що належить громадянам України (у тому числі фізичним особам - підприємцям) або юридичним особам - суб'єктам малого і середнього підприємництва та перебуває в іпотеці, зупиняється дія статті 37 (у частині реалізації права іпотекодержателя на набуття права власності на предмет іпотеки), статті 38 (у частині реалізації права іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки), статті 40 (у частині виселення мешканців із житлових будинків та приміщень, переданих в іпотеку, щодо яких є судові рішення про звернення стягнення на такі об'єкти), статей 41, 43 – 47 (у частині реалізації предмета іпотеки на прилюдних торгах) Закону України "Про іпотеку".

Див. постанову Верховного Суду у складі суддів палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 22.09.2021 у справі №911/2043/20, постанови Верховного Суду від 03.03.2020 у справі №905/857/19, від 15.08.2019 у справі №922/94/19, від 19.06.2019 у справі № 5011-44/18705-2012, від 15.06.2022 у справі № 903/645/20, від 06.02.2020 у справі №910/7986/19, від 05.09.2019 у справі №910/369/15.

Відповідно до п. 8 розділу I Положення про інвентаризацію активів і зобов'язань, затвердженого наказом Міністерства фінансів України № 879 від 02.09.2014 підприємства, що заходяться на тимчасово окупованій території та/або на території проведення антитерористичної операції (або їх структурні підрозділи, відокремлене майно перебувають на зазначених територіях), проводять інвентаризацію у випадках, обов'язкових для її проведення, тоді, коли стане можливим забезпечити безпечний та безперешкодний доступ уповноважених осіб до активів, первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку, в щодо інвентаризації майна, розташованого на території проведення антитерористичної операції яких відображені зобов'язання та власний капітал цих підприємств (див. постанову ВС від 13.08.2019 у справі №904/270/17)

IV. Щодо впливу воєнного стану на розгляд окремих питань, пов'язаних із здійсненням процедур банкрутства

За результатами дослідження повноти вчинених ліквідатором дій у ліквідаційній процедурі щодо формування ліквідаційної маси за рахунок активів боржника, поданих ліквідатором звіту та ліквідаційний балансу суди дійшли висновку про неповноту вчинених ліквідатором дій у ліквідаційній процедурі Боржника, недотримання ним вимог закону при формуванні ліквідаційної маси Боржника та про передчасність рішення місцевого суду щодо доведення підстав для затвердження звіту ліквідатора, ліквідаційного балансу Боржника, для припинення юридичної особи Боржника та для закриття провадження у справі про банкрутство.

Верховний Суд, здійснюючи перегляд справи в касаційному провадженні, погодився із висновками судів попередніх інстанцій та зазначив, що чинне законодавство не містить винятків (особливого порядку тощо) для включення до складу ліквідаційної маси боржника у процедурі банкрутства будь-яких видів майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або господарського відання, що розташовані (знаходяться) на тимчасово окупованій території України, а також чинне законодавство не містить винятків (особливого порядку тощо) для подальшого його продажу, встановлюючи, однак, особливості щодо суб'єктного складу сторін для правочинів з об'єктами власності, що розташовані (знаходяться) на тимчасово окупованій території України (див. постанову Верховного Суду від 10.12.2020 у справі №916/95/18) .

4.1. Щодо оплати послуг ліквідатора за відсутності майна боржника або перебування майна боржника на окупованій території

Надаючи оцінку доводам ліквідатор щодо необхідності затвердження ліквідаційного балансу, звіту ліквідатора та закриття провадження у справі, суди дійшли висновку про наявність підстав для задоволення відповідних вимог ліквідатора. Суди встановили, що ліквідатором вжито усіх можливих та адекватних дій, які визначені КУзПБ, щодо проведення ліквідаційної процедури банкрута, особливість якої полягає у місцезнаходженні останнього та його майна на тимчасово окупованій території.

Верховний Суд, переглядаючи зазначену справу в касаційному порядку та оцінюючи висновки судів попередніх інстанцій на предмет їх відповідності положенням матеріального та процесуального права зазначив, що за відсутності у боржника будь-яких майнових активів, покладення оплати основної грошової винагороди арбітражного керуючого та його витрат у справі на кредиторів боржника є правильним, як у разі створення ними фонду для авансування таких витрат відповідно до ч. 5 ст. 30 КУзПБ, так і за ухвалою суду пропорційно сумах визнаних вимог, адже залишається єдиним можливим засобом дотримання принципу оплатності послуг арбітражного керуючого у відповідності до приписів ст. 43 Конституції України та ст. 30 КУзПБ.

(Див. постанову Верховного Суду у справі № 5002-17/1718-2011 від 23.09.2021)

Якщо майно боржника перебуває на тимчасово окупованій території України, що унеможлиблює провести процедуру ліквідації ТОВ та реалізувати належне боржнику майно відповідно до Закону, суд дійшов висновку, що ліквідатор боржника правомірно звернувся до суду першої інстанції з клопотанням про оплату послуг за рахунок коштів кредиторів

(Див. постанову ВС від 29 .05.2018 у справі № 5020-961/2012)

4.2. Щодо мораторію в межах справи про банкрутство

Згідно з п.п. 1 п. 1 постанови Кабінету Міністрів України "Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією російської Федерації" від 03.03.2022 за №187 (далі - Постанова) для забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави України у зв'язку з військовою агресією російської Федерації установити до прийняття та набрання чинності Законом України щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, мораторій (заборону) на: виконання, у тому числі в примусовому порядку, грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є російська Федерація або такі особи - юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства російської Федерації.

23.11.2021 до суду надійшла заява від ТОВ «Представництво НВП «Смілянський електромеханічний завод» (м.Москва) з грошовими вимогами до боржника. В обґрунтування своїх вимог кредитор посилався на неналежне виконання боржником своїх грошових зобов'язань за договором №50/129 від 01.04.2013; контрактом №55/201 від 11.02.2019; контрактом №57-10.1/16 від 08.05.2019.

Суди першої та апеляційної інстанції дійшли висновку, що з урахуванням положень зазначеної Постанови та Закону, дійшов висновку, що в умовах збройної агресії російської федерації та введеного у зв'язку з цим воєнного стану на підставі Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24.02.2022 №64/2022 (з наступними змінами від 14.03.2022 №133/2022, від 18.04.2020 №259/2022 та від 17.05.2020 №341/2022), затвердженого Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24.02.2022 №2102-ІХ, запровадження певних обмежень у цивільному обороті, особливо щодо певних учасників такого обороту слід визнати в цілому допустимим. Отже, за висновками судів першої та апеляційної інстанцій, зазначений нормативно-правовий акт встановлює мораторій (заборону) на виконання грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є російська федерація або юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства російської федерації.



Верховний
Суд

Дякую за увагу!